

JOAN LLONGUERES

EL RITME
EN L'EDUCACIÓ
I FORMACIÓ GENERAL DE LA INFANTESA

INSTITUT JOAN LLONGUERES

DINSIC
Publicacions Musicals

EL RITME

Disseny coberta i interiors: Marcel Frigola
Maquetació: Marcel Frigola i DINSIC GRÀFIC
Traducció de l'original castellà al català: Isidre Pelàez

1a edició: Desembre 2002

© Hereus de Joan Llongueres

© Coediten: DINSIC Publicacions Musicals, S.L.
Santa Anna, 10, E 3, 08002-Barcelona
Institut Joan Llongueres
Sèneca, 22, 08006-Barcelona

Col·labora: Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

Impreso en: Talleres Gráficos Vigor S.A.
Agricultura, 11-21, nau 11
Polígon Industrial El Pla, 08980 - Sant Feliu de Llobregat

Dipòsit legal: B-50.836-2002

ISBN: 84-95055-78-3

ISMN: M-69210-057-7

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresa la reprografia i el tractament informàtic, així com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita de l'editor o entitat autoritzada, i es taran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Distribueix: DINSIC Distribucions Musicals, S.L.
Santa Anna, 10, E 3a - 08002 Barcelona
Telf.93-318.06.05 - Fax 93-412.05.01
e-mail: dinsic@dinsic.com
www.dinsic.com - www.dinsic.es

Índex

Índex	3
Evocació	5
Presentació	7
Introducció	13
I. El ritme	15
II. L'educació musical a l'escola	29
III. La Rítmica i el Mètode Jaques-Dalcroze	37
L'artista creador i l'home	37
El Mètode	44
IV. El primer contacte del nen amb el ritme i amb la música	79
Llars d'infància i pàrvuls	81
Exercicis diversos	81
Exercicis amb cadires	90
Exercicis amb les notes musicals	96
<i>Olailà, olailó</i>	109
<i>El ball de la caputxina</i>	110
<i>El joc de l'espardenya</i>	112
Graus elementals	115
Exercicis diversos	116
<i>Som a la primavera</i>	133
V. Conclusió	137
Fotografies	141
Bibliografia	153

Introducció

Des de ja fa alguns anys eren insistents les peticions que rebíem de tot Espanya i d'Amèrica sol·licitant una obra escrita en llengua espanyola que s'ocupés amb l'extensió necessària del *Mètode Jaques-Dalcroze*, una traducció espanyola del mateix Mètode, o simplement una selecció dels exercicis d'aquest sistema educatiu, que s'imposa i generalitza cada dia més. Així se'n facilitaria el coneixement i la implantació a les escoles espanyoles i americanes.

Com a únics representants del *Mètode Jaques-Dalcroze* a Espanya, érem nosaltres els més directament indicats per fer aquesta feina que, efectivament, podria omplir un buit i satisfer una necessitat cada vegada més sentida. No obstant això, ens hi resistíem per raons molt diverses.

Una traducció completa de tot el *Mètode Jaques-Dalcroze* i l'edició a Espanya oferia fins ara serioses dificultats d'ordre econòmic, per l'extensió i en ser molt escasses encara al nostre país les persones prou preparades i autoritzades degudament per ensenyar el Mètode. Una traducció incompleta i fragmentària, d'altra banda, no tindria cap utilitat. Un resum del Mètode, amb una selecció d'exercicis, inèdits encara, fruits d'un llarg treball en les nostres escoles i al nostre Institut de Rítmica i Plàstica, de Barcelona, que poguessin donar una tònica i una norma de com el Mètode pot ser implantat als països de llengua espanyola, ens ha semblat sempre el més encertat, el més factible i el que de moment podria tenir una més positiva eficàcia.

Tanmateix, ens preocupava el temor que en facilitar el coneixement del Mètode i en posar a les mans de tots el detall d'aquests exercicis, tant a les persones assenyades i recte criteri, com als veritables educadors, els podria incitar a estudiar a fons l'obra completa de Jaques-Dalcroze, a fi de poder-la ensenyar dignament, però en canvi també poguéssin facilitar, en les persones no preparades, poc escrupoloses i poc intel·ligents, arribistes sense altes conviccions, la pseudoimplantació de la Rítmica en certes escoles, tot falsificant-ne els principis, interpretant-ne erròniament les orientacions, treballant-la i fent-la treballar de manera fragmentària i del tot insuficient, i comprometent, per tant,

la bona fama que el Mètode ha conquerit arreu que ha pogut ser integralment i conscienciosament implantat i donat a conèixer.

Aquest temor, no certament injustificat, ens retenia i ens obligava, fins a cert punt, a ajornar la tasca que desitjàvem dur a terme per poder complaure tots els qui esperaven aquesta obra i per poder tenir, a la fi, després de tants anys de feina pacient i pertinaç, la satisfacció de veure aparèixer a Espanya, en forma d'estudi i alhora d'apologia, un llibre dedicat gairebé totalment a l'obra educativa i artística del nostre volgut i venerat mestre el Dr. Émile Jaques-Dalcroze.

Avui dia, consolidat ja el valor d'aquesta obra i reconegut pels més emponents compositors, artistes i pedagogs musicals, i sent ja tradicionals les seves pràctiques i les seves disciplines al nostre país, creiem que el mateix respecte que imposa ens pot assegurar de la poca importància que han de tenir els intents aïllats de desnaturalització i falsificació, i això ens decideix a la publicació del present Manual, que molt de debò desitjaríem que tingués, fins i tot dins la seva modèstia, tota la significació de l'homenatge que la nostra Pàtria ret al mestre Jaques-Dalcroze.

Hauríem desitjat de publicar aquesta obra durant l'any 1937, en commemoració del XXV aniversari de la fundació del nostre Institut de Rítmica i Plàstica, de Barcelona; però les circumstàncies ens van ser adverses, i en reprendre avui les nostres tasques, la primera de totes ha estat la redacció i publicació d'aquest Manual, que oferim al mestre i a tots els qui admiren i promouen la seva obra, tot recordant les paraules que ell ens dirigia l'any 1922, després de la seva vinguda a Barcelona, i que ens plau de reproduir aquí: *“J'ai été heureux de connaître votre personnalité plus à fond. Vous pouvez désormais me compter au nom de vos amis els plus intime. Ayez toujours confiance en moi. Nous travaillerons ensemble, la main dans la main”*.

Encaixant aquesta mà generosa i cordial que el mestre ens estenia, vam confiar a aquestes pàgines una part de les nostres modestes aportacions a la seva obra, tota ella resplendent, no sols de ciència i d'enginy, sinó també de bondat.

I. El Ritme

Quan l'activitat humana és violenta, tumultuosa, incoherent, inconstant i desordenada, és perquè ha infringit les lleis fonamentals del ritme, lleis essencials de la vida, que són les mateixes lleis de la més alta saviesa revelada per Déu als homes. No és estrany, doncs, que el món es perdi en la més tràgica i espantosa de les confusions, perquè ha perdut el sentit profund de la vida infringint i conculcant aquelles lleis, i ha perdut, per tant, la normalitat, aquella normalitat serena i ordenada que sap sintetitzar totes les energies i donar un alè i una vibració a la matèria informe, tot creant la forma ideal que fa intel·ligible la vida i la revesteix de bondat, alegria, bellesa i poder.

Una reacció favorable contra aquest confusionisme podríem trobar-la, potser, en el significat de combat que ha adquirit el mot *ritme* en els darrers temps.

A tots els qui ferventment desitgem que aquesta reacció es refermi i arrel·li dia a dia, se'ns ha de permetre d'aportar la nostra modesta contribució, tot actualitzant les antigues teories del ritme, estudiant i difonent les més recents, i extraient-ne aquelles conclusions i tots els suggeriments, tots aquells experiments que continguin un interès real i positiu i trobin la seva aplicació pràctica en la complexitat de problemes que al bon educador, conscient de la seva alta i delicada missió, planteja la formació i educació, no només material, sinó també espiritual de les noves generacions.

□ □ □

No ens proposem escriure un tractat sobre el *ritme*, ni ens mou la pretensió de fer descobertes sensationals sobre aquest tema tan profundament estudiat i analitzat en Filosofia, Literatura, Música, Medicina, Belles Arts, Sociologia, Pedagogia, Etnografia, i fins i tot a l'antiga i moderna Litúrgia religiosa. Solament volem, abans d'arribar a la que pot ser considerada com la part pràctica d'aquest breu *Manual*, posar a l'abast dels qui s'interessen per

II. L'educació musical a l'escola

La música, fa temps que busca i necessita l'escola, i l'escola, alhora, busca i necessita la música.

Heus aquí dos aspectes diversos del mateix problema, que de moment encara no s'ha resolt, de forma lògica i completa, enlloc.

La música busca i necessita l'escola per poder sostenir i elevar, si pot ser, la seva categoria dins de totes aquelles activitats humanes destinades a la vida de l'esperit.

L'escola busca i necessita la música per poder crear i establir en la vida i en l'activitat social dels nens i dels adolescents, en l'època delicada de llur formació, un ambient optimista d'oberta alegria, d'ordre, d'entusiasme i d'emotivitat, totalment indispensable per a les tasques que l'escola imposa i durant el procés de desenvolupar, mantenir i consolidar el temperament, el caràcter i la moral dels homes que han de succeir-nos i substituir-nos en el futur.

Si la música té les seves pròpies necessitats i exigències, l'escola, cal reconèixer-ho, té també les seves. És evident que la fortalesa i la personalitat musical d'un país pot tenir els seus orígens en l'eficàcia de la primera educació musical que reben els nens a casa i a l'escola. És evident, també, que en l'acció moral i civilitzadora que des de l'escola ha d'irradiar-se constantment al país, la música ha d'exercir la seva beneficiosa influència, i serà sempre així si aquesta música s'ha escollit i seleccionat per la seva elevació i qualitat, i s'utilitza i aplica amb intel·ligència en cada moment de la vida escolar dels nens i dels adults.

Les exigències i necessitats de la música, i les exigències i necessitats de l'escola no són coses antitètiques i irreconciliables, ans al contrari, tenim la ferma convicció que són coses fàcils d'agermanar i d'harmonitzar, amb vista a la millor i més noble solució de la nostra vida col·lectiva, sempre que la música, amb plena consciència del seu poder i de la seva fortalesa, que es poden manifestar de mil maneres, sàpiga emmotllar-se i sotmetre dòcilment a les con-

III. La Rítmica i el Mètode Jaques-Dalcroze

L'artista creador i l'home

El *ritme* –com hem pogut veure en les consideracions anteriors– es troba a la base de tot fenomen fisiològic, psíquic i còsmic. Així doncs, és comprensible la profunda i poderosa influència que el seu ús sistematitzat pot exercir en l'educació general de l'home. Sens dubte, per aquest motiu, i arran de la seva importància, la *ciència del ritme* era una de les branques de l'educació més acuradament conreades pels antics grecs, i fins i tot avui podem llegir els profunds comentaris que del ritme i la música van escriure, entre d'altres, pensadors tan famosos com Plató, Aristides, Quintilià, Aristòtil i Plutarc.

A tants segles de distància, Jaques-Dalcroze, per la seva triple condició de pensador, pedagog i artista, davant de la realitat que se li presenta quan tracta d'educar musicalment la joventut, descobreix l'enorme influència del ritme; i seguint atentament el seu traçat i les seves lleis, en l'elaboració pacient, amb contínues i repetides experiències, del seu *Mètode d'educació pel ritme i per al ritme*, coincideix exactament amb Plató i realitza el que el gran filòsof afirmava: el ritme, és a dir, l'expressió de l'ordre i la simetria, penetra, mitjançant el cos, dins l'ànima i dins l'home, tot revelant-li l'harmonia de la seva personalitat.

Està lluny de nosaltres la pretensió de descobrir ara i aquí la rellevant personalitat del professor doctor Émile Jaques-Dalcroze, tan coneguda i admirada en el món de la Música i de la Pedagogia, no solament, només, per la seva abundosa i notable producció musical, sinó també, i molt especialment, per les seves orientacions de l'ensenyament de la música i pels estudis i treballs que han culminat en el seu *Mètode d'educació pel ritme i per al ritme*, conegut amb el nom de *Rítmica*, que constitueix una de les seves més personals i genials creacions. Émile Jaques-Dalcroze* és d'origen suís, del cantó de Vaud, però va

*N.T. Quan Llongueres escriu aquest llibre, Jaques-Dalcroze era, encara, viu. El doctor Jaques-Dalcroze morí l'any 1950, a Ginebra.

IV. El primer contacte del nen amb el ritme i amb la música

El primer contacte del nen amb el ritme i amb la música, sobretot dins del pla de les activitats escolars, a la nostra manera de veure-ho, cal establir-lo amb moviments corporals impulsats i vivificats pel moviment musical, que és el factor més eficaç per ajudar a coordinar i ordenar aquests moviments, per despertar la nova i encara no manifestada sensibilitat del nen, i per situar-lo al més aviat possible en un ambient d'optimisme, d'entusiasme i de pura i plàcida alegria.

El moviment representa sempre un augment de vitalitat, i la intervenció constant del ritme en la determinació d'aquest moviment és el que pot donar al nen una consciència cada vegada més clara d'aquesta vitalitat, sempre indispensable, i sobretot en els primers anys, per al normal desenvolupament de qualsevol activitat física i intel·lectual. En els exercicis de *Rítmica*, el nen no pot romandre passiu: es veu obligat a actuar, i ho fa vençant qualsevol mena de resistències, sense adonar-se del domini que va adquirint sobre el seu organisme, de l'equilibri que s'estableix entre el seu cos i el seu esperit, de la normalització del seu sistema nerviós, de l'expansió i manifestació externa del seu caràcter, i del plaer que tot això li dóna, plaer que es completa amb l'augment constant de les seves facultats auditives i de les seves facultats vocals, i amb la formació instintiva de la seva sensibilitat i del seu temperament musical.

En els primers anys de la infantesa, la percepció auditiva és inconscient, l'extensió i la potència de la veu són molt limitades (i és indispensable de no forçar-ne cap), i la seva emotivitat és escassa. En canvi, el nen, en el seu estat normal, sent la necessitat imperiosa de moure's, córrer, saltar, jugar; i satisfent aquesta necessitat natural, aconseguirem que la música penetri, sense esforç i per sempre, dins del seu cos i dins la seva ànima.

sense aconseguir eliminar el seu company, aquest el substitueix i se'n va a l'interior del cercle, i el perdedor elegeix un nou alumne per prosseguir el joc. El professor anirà variant els moviments de la música, i farà que aquesta pari de tant en tant; i quan això passi els jugadors han d'aturar-se.

El joc dels còdols. El professor converteix la classe en el llit d'un gran riu, i marca amb guix cadascuna de les ribes. Els alumnes són uns viatgers que han de travessar el riu i passar d'una vora a l'altra. Al llit del riu hi ha escampats

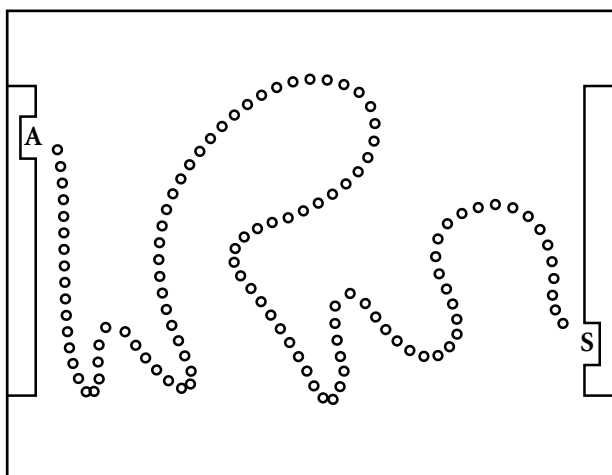

Fig. 1

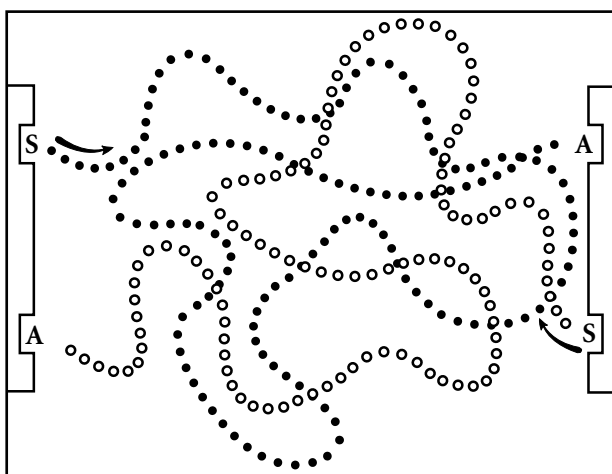

Fig. 2

4 temps. Els alumnes de la filera corresponent s'aixequen i van repetint aquesta nota, mentre va cantant-la o tocant-la al piano el professor després d'haver-la cantat, marcant el pas, sense moure's del lloc, seguint el ritme indicat pel professor. Aquest va variant les notes i també el compàs i el ritme. A cada nova nota s'aixequen els alumnes de la filera respectiva, que van repetint aquesta nota i seguint el ritme cantant i marcant el pas al seu lloc.

Exemples d'alguns ritmes adients per a aquest exercici:

1
Do, do, do, do, do.

2
Re, re, re, re, re.

3
Sol, sol, sol, sol, sol.

4
Si, si, si.

5
La, la, la, la, la.

6
Mi, mi, mi, mi.

7
Fa, fa, fa, fa.

etc.

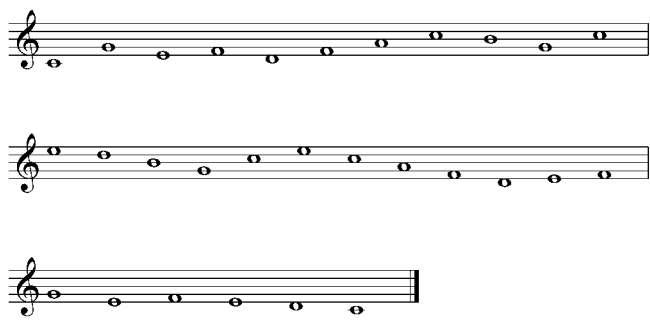
IV. El professor canta una petita melodia formada per tres o quatre notes de l'escala. Mentre canta aquesta melodia, els alumnes de les fileres corresponents a aquestes notes s'aixequen i, *sense cantar*, donen voltes entorn de la seva cadira. El professor canvia la melodia, i cada vegada s'aixequen els alumnes de les fileres corresponents a les notes d'aquella.

Exemples d'algunes d'aquestes melodies, que el professor repeteix tres o quatre vegades:

1

2

El ritme

S’ha d’aplicar a la repetició de cadascuna d’aquestes notes alguns dels ritmes que abans hem indicat.

□ □ □

Olailà, olailó (joc per a alumnes petits)

Allegretto

O - lai - là, O - lai - ló, Co - men - cem la nos - tra
Con - ti - nuem la nos - tra
A - ca - bem la nos - tra

dan - sa i can - tem tots la can - çó. Tra - li - rà, li rà, li -
dan - sa con - ti - nuem tots la can - çó.
dan - sa i_a - ca - bem tots la can - çó.

re - ta, li - ron - de ta, li - ron dó. Tra - li - rà li rà, li

re ta i - can - via - rem tots de lloc.
i s'a - ca - ba - rà a - quest joc. joc. Ai - xí!

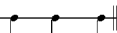
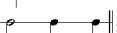
Els alumnes s’asseuen en dues fileres de cadires, els uns davant dels altres. Si es disposa de nens i de nenes, es procura combinar una filera d’aquestes

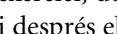
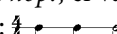
l'esquerre, etc.). Quan canten la segona part de la cançó (B), encreen llurs braços davant el pit i hi amaguen el cap. Mentrestant el nen o la nena que prèviament ha estat indicat pel professor, dóna voltes per la part exterior del cercle, portant una sabateta a la mà, i al final d'aquesta part, quan acaben de cantar: *l'espardeny a haig d'amagar*, deixa caure la sabateta, tenint cura de no fer soroll, darrere d'un nen o nena. A la tercera part de la cançó (C), aquest nen o nena s'aixeca i tracta d'atrapar aquell que abans portava la sabateta, mentre tothom, picant de mans, canten: *Virondí, viro-virondó*. Al final de la cançó, si no l'han atrapat, el nen o la nena s'asseuen al terra al lloc del cercle on es trobi; si és atrapat, s'asseu a l'interior del cercle i no pot continuar participant. Comencen, tot seguit, l'estrofa següent, repetint sempre el mateix joc. El qui porta la sabateta dóna voltes per la part exterior del cercle, fins que li toca tornar a deixar-la caure, com abans s'ha indicat.

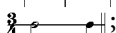
Alegrement

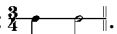
amb les alteracions indispensables, seguint el sistema de cantar les escales tal com indica el mestre Jaques-Dalcroze(1).

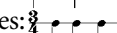
Alteració de ritmes. Un ritme es pot alterar sense canviar el nombre dels valors que el componen. En aquest cas, canvia el ritme i també el compàs. Un ritme pot ser alterat augmentant o disminuint el nombre dels valors que el componen. En aquest cas, canvia el ritme, però no el compàs.

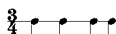

Cal caminar amb negres a tres temps: $\frac{3}{4}$; a la veu de *hop!* doblar el valor de la primera negra i canviar el compàs: $\frac{4}{4}$; a la veu de *hop!* tornar al ritme de les tres negres.

Cal continuar l'exercici, doblant, amb un nou *hop!*, el valor de la segona negra: $\frac{4}{4}$; i després el de la tercera negra: $\frac{4}{4}$.

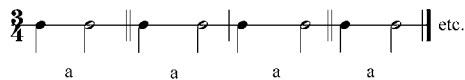
Variant. El mateix ritme: $\frac{3}{4}$; a la veu de *hop!* cal fer de les dues primeres negres una blanca: $\frac{3}{4}$; a la veu de *hop!* cal tornar a les tres negres.

Cal continuar l'exercici, fent, a cada *hop!*, una blanca de les dues darreres negres: $\frac{3}{4}$.

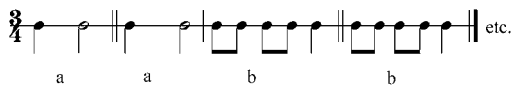
El mateix ritme: $\frac{3}{4}$. A la veu de *hop!* s'ha de dividir la primera negra en dues corxeres: $\frac{3}{4}$; amb un nou *hop!* cal tornar a les tres negres.

Cal continuar l'exercici, dividint la segona negra en dues corxeres: $\frac{3}{4}$; i finalment, dividint la tercera negra en dues corxeres: $\frac{3}{4}$. Al nou *hop!* cal tornar sempre a les tres negres.

Repetició i inversió de ritmes. *Ritme igual.* La frase musical consta d'un sol tema rítmic que es va repetint:

La frase pot constar de dos temes rítmics, que es repeteixen com segueix:

(1) *Méthode Jaques-Dalcroze*: “Les gammes et les tonalités”, “Le phrasé et les nuances”, tom I. Ed. Jobin & Cie. Lausanne.